

Inclusief schrijven.

Wat vindt de grootste opleider in schrijven er eigenlijk van?

Inclusief taalgebruik. De Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren heeft eind vorig jaar het Comité van Ministers gevraagd om aandacht voor het belang van inclusief taalgebruik. Het onderwerp zou zelfs onderdeel moeten gaan uitmaken van het Taalunie-beleid.

Als grootste opleider in schrijven krijgen ook wij de laatste jaren steeds vaker te maken met de roep om inclusiviteit in teksten. Maatschappelijke ontwikkelingen zoals de *black lives matter*-beweging en de steeds nadrukkelijker aanwezige lhbtq+-gemeenschap zorgen ervoor dat de roep om inclusieve taal sterker wordt. Vooral deze laatste ontwikkeling stelt ons voor een interessante vraag: hoe zorgen we dat we genderneutraliteit in teksten verwerken?

Hoe kijkt LVE hier eigenlijk tegenaan? In dit artikel geven wij onze visie op inclusief taalgebruik.

Wat is *inclusief taalgebruik* eigenlijk?

Laten we beginnen met de term *inclusief taalgebruik* te definiëren. De Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren omschrijft *inclusief taalgebruik* als ‘taalgebruik dat insluit in plaats van uitsluit, niet discrimineert en dat correct benoemt en/of neutraal is’.

Wat ons betreft ontbreekt er nog iets aan deze definitie. Het woord *taalgebruik* bevat namelijk de term *gebruik*. Taal is namelijk geen statisch gegeven, het wordt *gebruikt* door iemand. Een gebruiker schrijft of spreekt in de taal. En wij vinden het relevant om juist de rol van deze ‘gebruiker’ in de definitie op te nemen. Daarbij vinden wij het vooral belangrijk of een gebruiker met het taalgebruik groepen *bewust* of *onbewust* uitsluit.

In onze optiek betekent *inclusief taalgebruik* namelijk dat je op zo’n manier schrijft dat je niemand *onbewust* uitsluit. De term *onbewust* kiezen we hier dus met opzet, omdat je bijvoorbeeld bij het schrijven van een zakelijke tekst ook vaak een doelgroep bewust wél uitsluit. Dat noemen we doelgroepsegmentatie. En daar is niks mis mee. Sterker nog, als een schrijver één specifieke doelgroep voor ogen heeft en daar de tekst op afstemt, dan maakt dat de tekst vaak vele malen effectiever.

Wij hanteren dus als norm voor inclusief taalgebruik dat je *niemand onbewust uitsluit*.

Inclusief schrijven is niet nieuw.

Voor ons is het al decennia lang de basis van alles wat wij doen. Wij leren mensen op zo’n manier te schrijven dat ze lezers niet uitsluiten. En dat doe je in de eerste plaats door *helder* te schrijven. De belangrijkste oorzaak voor het uitsluiten van groepen lezers is namelijk de complexiteit van de tekst. Anders gezegd: veel teksten zijn gewoon te moeilijk voor lezers. En daarmee sluit je een grote groep uit. Hierbij gaat het overigens niet alleen over de 1,5 miljoen analfabeten en laaggeletterden die er in Nederland zijn, maar over 60% van de Nederlanders die een gemiddeld taalniveau hebben.

Nog steeds zien we dat de overheid of het bedrijfsleven met hun teksten *onbewust* grote groepen lezers uitsluit. Doordat ze in te moeilijke woorden, te lange zinnen, te complexe alinea's schrijven. Of omdat ze abstracte taal gebruiken, figuurlijke taal gebruiken of een te ruime doelgroep kiezen. Het effect daarvan is groot. Zoals gezegd: miljoenen Nederlanders ondervinden daar last van.

Voordat heldere taal eind jaren 90 écht op de agenda van overheid en bedrijfsleven kwam, waren we ook al bezig met inclusieve taal. Het fenomeen is niet iets van de laatste jaren. Eerder worstelden tekstschrijvers ook al met het *onbewust* uitsluiten van vrouwen. Of beter: met het onbewust kiezen van een mannelijk perspectief. Zo werd er in een tekst bijna altijd automatisch naar een man verwezen.

De dokter ging naar de spreekkamer. Daar sprak hij met de patiënt.

Sinds de jaren 70 is er wettelijk gezien gelijkheid tussen mannen en vrouwen. In taal is die gelijkheid er echter nog steeds niet. In de taal is een dokter bijna automatisch een man. En kiest een schrijver (of schrijfster...?) meestal voor een 'hij' om naar een persoon te verwijzen. De reden? Gewoonte. De schrijver is het gewend en heeft het zo geleerd. En de lezer is het ook gewend. Zelfs vrouwelijke lezers. Sterker nog, vrouwen leren al jong om er zelf bij te denken dat het ook om een *vrouwelijke* arts kan gaan. En dat waar ze 'hij' lezen, ze ook 'zij' kunnen lezen. Ze moeten ook wel, anders gaat bijna geen enkele tekst over hen.

Als tekstschrijvers zijn we ons er al tijden van bewust dat de taal vaak een typisch mannelijk wereldbeeld weerspiegelt. Er bestaat hiervoor zelfs een wetenschappelijke term: de [male bias](#). De overheersing van het mannelijke in de taal. Is dit opmerkelijk? Nou nee, mannen hebben tenslotte eeuwenlang een dominante positie in de maatschappij gehad. En dat klinkt nog steeds door in de taal. Logisch, want taal is de spiegel van onze maatschappelijke ziel.

Is het erg? Ja, eigenlijk wel. Want taal beïnvloedt ons denken en op deze manier dus ook onze kijk op vrouwen. En dus zijn we al tijden bezig om de 'uitwassen' van het mannelijke schrijven te bestrijden. Maar – eerlijk is eerlijk – dat is taai. Want het komt overal in terug en iedereen maakt zich er onbedoeld schuldig aan. Ook vrouwen. Dat is logisch, want iedere taalgebruiker is een product van de eigen maatschappij en tijd. Een paar voorbeelden.

'Dan verklaar ik u nu man en vrouw.'

Waarom eerst de man en daarna de vrouw?

'Wil iedereen even op zijn of haar plaats gaan zitten?'

Waarom eerst 'zijn' en dan 'haar'?

'Kom op, verman jezelf!'

Waarom niet 'vermens' jezelf?

'Steeds meer eenmansfracties in de raad'

Hoezo 'man'? Zijn er geen fracties met 1 vrouw?

Luister en je hoort continu dat we in de taal de man vóór de vrouw plaatsen ('beste heer/mevrouw') of dat we een mannelijke eigenschap voorop stellen ('je mannetje staan'). Dat geeft aan hoe dominant de man (nog steeds) in ons taalgebruik is.

Een ander bekend fenomeen waarmee generaties tekstschrijvers worstelen, is natuurlijk de beroepsnaam. Veel beroepen hebben een typisch mannelijke vorm, zoals timmerman, brandweerman of tuinman. En zelfs zonder het 'man' in de functienaam communiceren we nog steeds vaak de mannelijke variant: politieagent, directeur, leraar. Het houdt de gemoederen al decennia lang bezig. Iedere professionele tekstschrijver is zich (als het goed is) bewust van de *male bias* en probeert daar rekening mee te houden. Wij wel in ieder geval.

Naast de man-vrouw-discussie houden ook andere stereotypen die in de taal tot uiting komen ons al langere tijd bezig. Bijvoorbeeld onbedoeld of institutioneel racisme. Taal volgt ook daarin de maatschappelijke veranderingen en inzichten. De hele discussie rondom Zwarte Piet en Black Lives Matter maakt iedereen in schrijvend Nederland niet alleen nog bewuster van de *male bias*, maar ook vooral ook van de *white male bias*. Je ziet dan ook dat bepaalde woorden onder invloed van deze bewustwording inmiddels taboe zijn geworden. Denk aan de hele discussie rondom het gebruik van woorden zoals 'allochtoon', 'moorkop', 'neger' of 'zwart'.

Daarnaast is er nog een nieuwe loot aan het inclusief schrijven gekomen: het *non-binaire*. Met de groeiende aandacht voor de lhbtq+-gemeenschap wordt er opnieuw een beroep gedaan op de inclusiviteit van de taal en de vaardigheden van de tekstschrijvers om hier een weg in te vinden. Genderneutraliteit staat hoog op de maatschappelijke agenda en in onze taal is genderneutraliteit geen vanzelfsprekendheid. Goed om daar dus bij stil te staan.

Waarom willen we inclusief schrijven?

Wij weten als geen ander hoe taal het denken van lezers beïnvloedt. Dat is het mooie van teksten. Je kunt er echt iets mee veranderen. Het is dan dus ook logisch dat het wereldbeeld dat je in teksten weergeeft invloed heeft op de mensen die deze teksten lezen. Dat gebeurt niet als je een keertje één tekst met een specifiek wereldbeeld leest, maar het gebeurt wel als je structureel en jarenlang teksten leest die allemaal hetzelfde wereldbeeld weerspiegelen. Daarom is de hele discussie rondom algoritmes die jou online alleen maar teksten met één heersende opinie laten zien zo belangrijk. Die teksten bevestigen en beïnvloeden jouw kijk op de werkelijkheid.

Teksten kunnen je beïnvloeden.

Dat principe kan zowel negatief als positief uitpakken. Als je namelijk jarenlang (tussen de regels door) leest dat vrouwen, mensen met een ander afkomst of een andere geaardheid ondergeschikt zijn aan witte heteroseksuele mannen dan kan dat bij de lezers een negatief effect hebben op het beeld van deze doelgroepen.

Het goede nieuws is dat het omgekeerde ook waar is. Je kunt de acceptatie voor doelgroepen vergroten door hier in jouw teksten rekening mee te houden. Een mooi voorbeeld daarvan is het onderzoek naar de Zweedse taal. In Zweden hebben ze al jaren geleden een non-binair alternatief voor de persoonlijk voornaamwoorden *hij* en *zij* ingevoerd. Naast de voornaamwoorden *hon* (zij) en *han* (hij) bestaat ook het non-binaire *hen*. Dit woord bestaat al sinds 1966, maar is in 2015 wettelijk

erkend. Ook de Noren gaan binnenkort het Zweedse voorbeeld volgen. Uit onderzoek blijkt dat deze taalverandering een positief effect heeft gehad op de tolerantie ten opzichte van homo's, lesbiennes en transgenders. Amerikaanse onderzoekers publiceerden dit onderzoek in het vakblad PNAS.

Inclusief schrijven draagt dus bij aan een positiever wereldbeeld.

Hoe je schrijft, doet er dus toe. En als we inclusief schrijven, heeft dat dus wel degelijk effect op onze kijk op de samenleving en op ons mensbeeld. Dat is belangrijk. Zeker als we langdurig en met grote groepen op deze manier schrijven. Reden genoeg om hier serieus mee aan de slag te gaan. Maar hoe doen we dat? Het is makkelijker gezegd dan gedaan.

Hoe schrijf je inclusief?

Inclusief schrijven is niet makkelijk. Dat komt omdat het hier gaat om een *onbewust* proces. Wij geloven niet dat schrijvers erop uit zijn om bewust groepen buiten te sluiten (misschien op een enkeling na). Mensen schrijven gewoon hoe ze het hebben geleerd en zijn zich meestal niet bewust van de onbedoelde uitsluiting. En juist in dat onbewuste schuilt het probleem. Want als je iets onbewust doet, is het lastig te veranderen. Toch kan het. Wat ons betreft moet je dat wel van bovenaf regelen. Het wordt dan een kunstmatige ingreep in de taal. En daarbij zouden we 3 zaken moeten doen.

1. We moeten gevoelige taaluitingen vermijden.
2. We moeten bestaande taaluitingen vervangen.
3. We moeten nieuwe taaluitingen toevoegen.

We moeten gevoelige taaluitingen vermijden.

Alle langere tijd gaan er geluiden op om bepaalde uitingen te vermijden. Vooral met het oog op ons koloniale verleden. Dat verleden heeft grote invloed gehad op onze maatschappij en zorgt voor een grote gevoeligheid. Hierdoor worden specifieke woorden door bepaalde lezers als kwetsend ervaren. Denk bijvoorbeeld aan woorden als 'allochtoon' of 'neger'. Dat zijn woorden die een (negatief) wereldbeeld weergeven of een racistische connotatie hebben en waar we binnen onze maatschappij geen ruimte (meer) voor zien. Het schrappen van die woorden uit ons actieve taalgebruik zorgt ervoor dat er geen mensen onnodig worden gekwetst.

Dat is een kunstmatige ingreep waar vaak wat lacherig over wordt gedaan. En waarbij er vaak wordt getwijfeld aan het effect. Toch geloven wij dat als je als bedrijf jouw product niet langer 'negerzoen' noemt maar 'zoen' dat wel degelijk effect heeft. Natuurlijk niet als 1 bedrijf iets dergelijks doet, maar wel als alle organisaties hun productnamen en commerciële uitingen kritisch tegen het licht houden.

Uiteindelijk zal bijvoorbeeld ook de ban van 'zwarte piet' effect hebben. Je merkt dat de aandacht die de hele discussie heeft gekregen al zijn vruchten af begint te werpen.

Het vermijden van woorden is 1 manier. Maar je kunt ook gevoelige woorden vermijden door in ander perspectief te schrijven. Bijvoorbeeld door het derdenperspectief om te buigen naar een aanspreekvorm. Vaak lukt het dan om genderspecifiek taalgebruik te omzeilen. Bijvoorbeeld:

Genderspecifiek: De medewerker moet bij het inloggen zijn code invoeren op zijn mobiele telefoon.

Genderneutraal: Je moet bij het inloggen jouw code invoeren op je mobiele telefoon.

Bijkomend voordeel van deze manier van schrijven, is dat je de lezer ook meer bij de tekst betreft.

Een ander heikel punt binnen het inclusief schrijven is de aanspreekvorm van een lezer. Dat zien we bijvoorbeeld terug in de aanhef boven een mail of brief. Hierbij heb je op dit moment eigenlijk maar 2 varianten:

- beste meneer Jansen,
- beste mevrouw Winter,

Omdat je niet zeker bent van de gender van de aangesprokene, kun je hier ook een neutrale variant kiezen. Je vermijdt dan het gebruik van 'meneer' of 'mevrouw'. Je kunt dan kiezen voor:

- beste Jan,
- beste Maaïke,

Of – als je niet meteen wilt tutoyeren:

- beste P. Jansen,
- beste M. Winter,

Het is even wennen, maar twintig jaar geleden merkten we ook flinke weerstand toen wij voorstelden om 'geachte' te vervangen door 'beste'. Die discussie is inmiddels ook voorbij.

We moeten bestaande taaluitingen vervangen.

Onze taal zit vol met genderspecifieke woorden. Veel van die woorden zijn te vervangen door genderneutrale varianten. Denk bijvoorbeeld aan de volgende woorden:

Vader/moeder = ouder
Man/vrouw = mens, partner
Opa/oma = grootouder

Deze woorden kun je dus vervangen door de neutrale verzamelnaam. Het helpt bovendien ook als je in een tekst de meervoudsvorm kiest. Die is namelijk niet genderspecifiek. Kijk maar.

'Beste jongens en meisjes, mag ik even jullie aandacht?'

Dit kan prima worden vervangen door:

'Beste kinderen, mag ik even jullie aandacht?'

Of: 'Beste jongelui, mag ik even jullie aandacht?'

Nog een voorbeeld:

‘Dames en heren, wilt u gaan zitten?’

Alternatief: ‘Beste mensen, wilt u gaan zitten?’ of ‘Beste gasten, wilt u gaan zitten?’

Naast deze genderspecifieke aanspreekvormen (die je door genderneutrale aanspreekvormen kunt vervangen) kun je ook andere bestaande uitingen in onze taal uitstekend vervangen. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om functienamen en vaste uitdrukkingen.

Eerder in dit artikel noemden we al enkele woorden en uitdrukkingen. Deze kun je allemaal prima vervangen. Zo kan een *eenmansfractie* net zo goed een *eenpersoonsfractie* worden genoemd, een *bewindsman* een *bewindspersoon* en de *bemanning* de *bemensing*.

Hetzelfde geldt voor functienamen. Door de neutrale variant te kiezen, sluit je niemand buiten. En dat het kan, is al gebleken. Zo is de *tuinman* al succesvol vervangen door de *hovenier*. En waarom zou je *verpleegster* of *verpleger* gebruiken als *verpleegkundige* een goed alternatief is?

Natuurlijk is niet elke variant te vervangen, soms bestaat er maar 1 (mannelijke) variant zoals *ambtenaar*, *rechter*, *adviseur* of *minister*. Het voordeel daarvan is dat die hierdoor eigenlijk al genderneutraal zijn. Iedereen weet inmiddels dat er zowel vrouwelijke als mannelijke ambtenaren, rechters, ministers en adviseurs zijn.

We moeten nieuwe taaluitingen toevoegen.

Onze taal gaat standaard uit van 2 geslachten. Als je individuele mensen wilt aanduiden, moet je nu dus kiezen tussen een *hij* of een *zij*. En als je verwijst naar iemand is het een *haar* of een *hem*. Als het daadwerkelijk om een man of een vrouw gaat, is dat natuurlijk prima. Maar hoe verwijst je naar iemand die zich man noch vrouw voelt? Je moet dan je toevlucht nemen tot nieuwe, niet-bestaande woorden.

Nieuwe persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden.

We kunnen er net als de Zweden voor kiezen om een nieuwe persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden toe te voegen aan de taal. Dus naast *hij* en *zij* nog een derde variant. Transgendernetwerk (TNN) heeft hiervoor zelfs al een poll uitgezet onder de eigen achterban. De uitkomst was dat het persoonlijk voornaamwoord *hen* moet worden toegevoegd. En *hun* als bijhorende bezittelijk voornaamwoord. Dus zo:

<i>Mannelijk = hij</i>	<i>Hij fietst naar de stad.</i>
<i>Vrouwelijk = zij</i>	<i>Zij fietst naar de stad.</i>
<i>Non-binair = hen</i>	<i>Hen fietst naar de stad.</i>
<i>Mannelijk = hem</i>	<i>Maaïke wacht op hem.</i>
<i>Vrouwelijk = haar</i>	<i>Maaïke wacht op haar.</i>
<i>Non-binair = hen</i>	<i>Maaïke wacht op hen.</i>

Mannelijk = zijn	<i>Dit is zijn fiets.</i>
Vrouwelijk = haar	<i>Dit is haar fiets.</i>
Non-binair = hun	<i>Dit is hun fiets.</i>

De uitkomst van het TNN-onderzoek vinden wij wat ongelukkig, omdat deze tot verwarring leidt. Als je een woord kiest dat al bestaat én al een betekenis heeft, maak je zaken onnodig complex. Dus als je schrijft 'Maaïke wacht op *hen*' verwacht de lezer niet dat Maaïke op 1 persoon wacht, maar op meerdere personen omdat we het woord 'hen' alleen in die betekenis kennen. Hetzelfde geldt voor *hun fiets*. Voor de meeste mensen verwijst dit naar een fiets van meerdere personen.

Maar wat dan? Volgens ons zijn er verschillende mogelijkheden. Hierbij gaan we uit van enkele uitgangspunten.

1. De betekenis.
2. De taalhistorie.
3. Het taalgevoel.
4. De gelijkvormigheid

Of dat lukt, is natuurlijk aan jou om te beoordelen.

Mogelijkheid 1: het, diens en die

Hierbij gaan we uit van *het* wat verwijst naar onzijdigheid en dus erg passend is. In de verwijzing en bezittelijke vorm gaan we over naar *die* en *diens*. Dat zijn bestaande woorden en dat voelt dus natuurlijk.

Mannelijk:	Hij	Hem	Zijn
Vrouwelijk:	Zij	Haar	Haar
Non-binair:	Het	Diens	Die

Mannelijk:	<i>Hij</i> pakt <i>zijn</i> auto en rijdt naar Erik. Erik ziet <i>hem</i> aankomen.
Vrouwelijk:	<i>Zij</i> pakt <i>haar</i> auto en rijdt naar Erik. Erik ziet <i>haar</i> aankomen.
Non-binair:	<i>Het</i> pakt <i>diens</i> auto en rijdt naar Erik. Erik ziet <i>die</i> aankomen.

Mogelijkheid 2: gij, ge en jij

Hierbij gaan we uit van 'gij' wat aansluit bij een vergeten voornaamwoord en dus opnieuw te gebruiken is. Bovendien is er gelijkvormigheid door de ij-klank. In de verwijzing en bezittelijke vorm gaan we over naar ge en jij.

Mannelijk:	Hij	Hem	Zijn
Vrouwelijk:	Zij	Haar	Haar
Non-binair:	Gij	Ge	Gij

Mannelijk:	<i>Hij</i> pakt <i>zijn</i> auto en rijdt naar Erik. Erik ziet <i>hem</i> aankomen.
Vrouwelijk:	<i>Zij</i> pakt <i>haar</i> auto en rijdt naar Erik. Erik ziet <i>haar</i> aankomen.
Non-binair:	<i>Gij</i> pakt <i>ge</i> auto en rijdt naar Erik. Erik ziet <i>jij</i> aankomen.

Mogelijkheid 3: die, diens, die

Hierbij gaan we uit van 'die'. Dat wordt al vaak gebruikt in de huidige taal als verwijzing. In de verwijzing en bezittelijke vorm gaan we over naar *dier* en *die*, wat gelijkvormigheid in de hand werkt.

Mannelijk:	Hij	Hem	Zijn
Vrouwelijk:	Zij	Haar	Haar
Non-binair:	Die	Diens	Die

Mannelijk: *Hij* pakt *zijn* auto en rijdt naar Erik. Erik ziet *hem* aankomen.
Vrouwelijk: *Zij* pakt *haar* auto en rijdt naar Erik. Erik ziet *haar* aankomen.
Non-binair: *Die* pakt *diens* auto en rijdt naar Erik. Erik ziet *die* aankomen.

Het voelt natuurlijk allemaal kunstmatig, omdat het ook (nog) zo is. Toch lijkt het best haalbaar om dergelijke vormen in te laten burgeren als we daarvoor kiezen. Die keuze moet wel maatschappelijk breed gedragen worden en consequent worden gebruikt. Een wettelijke verankering is daarvoor onmisbaar.

Welke problemen komen we nog tegen?

Inclusief schrijven is in theorie zeker mogelijk. Toch zien wij nog wel enkele stevige hobbels die we in de praktijk moeten nemen om dit te verwezenlijken. Een overzicht van de uitdagingen die voor ons liggen.

We moeten zorgen voor een acceptatie door de meerderheid.

De taal is van ons allemaal. Dat is misschien ook wel de belangrijkste reden om taal ook inclusief te maken. Maar het kan ook een splijtzwam zijn. Lang niet iedereen houdt van veranderingen. De recente discussie rondom Zwarte Piet laat dit overduidelijk zien. En wij ervaren al jarenlang dat de veranderingen die wij noodzakelijk achten om de taal eenvoudiger te maken vaak op weerstand stuiten.

'Dan moeten ze maar beter leren lezen.'

'Ik heb toch niet met de lezer geknikkerd!'

'Ik vind het taalverarming als we alleen nog maar eenvoudig mogen schrijven.'

We kunnen een bijna eindeloos lange lijst maken van alle bezwaren die wij de afgelopen 40 jaar hebben gehoord tijdens onze trainingen. En dan ging het 'alleen nog maar' om kleine veranderingen zoals het afschaffen van onnodig ouderwetse woorden zoals 'retourneren' of het schrijven vanuit de ik-vorm.

Als we als maatschappij echt inclusief willen schrijven, moeten we werken aan de acceptatie van de (gewenste) taalveranderingen. Dat gaat een traag proces worden, vooral omdat het invoeren waarschijnlijk ook stuit op negatieve sentimenten (onder andere homofobie).

Maar ... het kan wel. Dat je een taalverandering wel kunt afdwingen, blijkt wel uit de geschiedenis. Sterker nog, het hardnekkige idee dat onze taal alleen maar organisch kan veranderen, is slechts romantiek. We hebben door de eeuwen heen de spelling van onze taal al regelmatig veranderd en

hebben recentelijk ook afgerekend met veel typische schrijftaal. Ook zijn veel neologismen succesvol in onze taal opgenomen. Denk aan woorden als *draaideurcrimineel* of het recente *wappie*. Dat zijn bedachte woorden die een plek in ons vocabulaire hebben verworven.

Daarnaast hebben we nu nog steeds te maken met kunstmatige ingrepen in de taal uit het verleden. Dankzij die ingrepen maken we vandaag onderscheid tussen *sommige* en *sommigen*, tussen *mij* en *mijn en te* en *tot*.

Het kan dus.

We voorzien problemen met de schrijfvaardigheid door nieuwe schrijfconventies.

Dit probleem vinden we wat ingewikkelder. Wij zijn al veertig jaar aan het nadenken over taal. En we hebben tienduizenden mensen geholpen bij het verbeteren van hun schrijfvaardigheid. Dat is voor velen al een hele uitdaging. Maar *inclusief* schrijven maakt het nog lastiger. Graag laten we ook zien waarom.

In de jaren 80 begon LVE met het geven van schrijftrainingen aan organisaties. De belangrijkste les die wij de cursisten meegaven, was het afleren van de destijds bestaande *schrijfconventies*. Er was een groot verschil tussen schrijf- en spreektaal en dat zat schrijvers enorm in de weg. De taal werd daardoor stijf en ingewikkeld. Het schrijven werd onnodig bemoeilijkt door alle aangeleerde conventies.

Ons devies was (en is): *schrijf zoals je spreekt*. Als je dat doet, neem je direct afstand van een heleboel onnodige taalregels. Laten we een voorbeeld geven.

Vroeger mocht je in een brief niet in de ik- of wij-vorm schrijven. Dat was lastig, want hierdoor werd de schrijver gedwongen om te schrijven in een kunstmatige men-vorm of om toevlucht te nemen tot de lijdende vorm. Het gekke was dat in de spreektaal iedereen naar hartenlust *ik* en *wij* door elkaar gebruikte. Op het moment dat wij de schrijvers lieten inzien dat dit ook in een geschreven tekst kon, maakte dat het schrijven een stuk eenvoudiger. Het wegvallen van deze schrijfconventie hielp enorm.

En zo hielpen we schrijvers om meer conventies los te laten. Zonder het juk van al deze regels voelden schrijvers zich vrijer en lukten het ze om duidelijker te schrijven.

Waarom deze korte historische context? De reden is dat we met de inclusieve taal opnieuw dreigen om enkele conventies in het leven te roepen. Een nieuwe set schrijfregels die afwijkt van de taalgewoontes van de schrijver.

Opnieuw een voorbeeld uit onze eigen praktijk. We hebben enkele jaren geleden deze tekst in onze opleidingsgids opgenomen.

De lezer begrijpt jou pas als jij hem begrijpt.

Op deze zin komt kritiek. Waarom verwijst je met 'hem' naar de lezer? Waarom gebruik je hier het mannelijke 'lezer' en niet de meervoudsvorm 'lezers'? Die vragen zijn logisch vanuit de inclusiviteitsgedachte. We zouden inderdaad de meervoudsvorm kunnen gebruiken.

De lezers begrijpen jou pas als jij hen begrijpt.

Wij vinden dat alleen minder sterk. En het drukt niet precies uit wat we bedoelen. Het gaat juist bij deze uitspraak om de individuele lezer. De lezer waarin jij je als schrijver moet verplaatsen. Dus kiezen we bewust voor het enkelvoud. Een alternatief zou zijn:

De lezer begrijpt jou pas als jij hem of haar begrijpt.

Dat kan natuurlijk. Maar ook dat is minder fraai in onze visie. En nog belangrijker: het vraagt meer leestijd van de lezer zonder dat het duidelijker wordt. Bovendien zou je dan eigenlijk moeten schrijven:

De lezer of lezeres begrijpt jou pas als jij hem of haar begrijpt.

De zin wordt er niet duidelijker van. Bovendien mis je hier nog de genderneutrale variant. Dat zou dan worden:

De lezer begrijpt jou pas als jij hem of haar of die begrijpt.

Hm. Het wordt er niet fraaier en duidelijker op. Weer een ander alternatief is:

De lezer begrijpt jou pas als jij de lezer begrijpt.

Los van het feit dat 'lezer' feitelijk gezien mannelijk is, is dit wel een acceptabele variant. Minder mooi, maar gezien de discussie rondom inclusiviteit misschien wel goed.

Je ziet hoeveel hoofdbreken één zin al kan kosten. En dan zijn wij nog *professionele* tekstschrijvers die getraind zijn in het nadenken over teksten en er heel bewust mee bezig zijn. Je kunt je dus ook wel voorstellen hoe *niet-professionele* schrijvers (lees: medewerkers bij de overheid of bedrijven die voor hun werk brieven, mails en rapporten schrijven) hiermee (gaan) worstelen. En hoe vaak ze hiermee de mist in (zullen) gaan.

We zien dit wel als een serieuze uitdaging. Maar eentje die we natuurlijk graag aangaan!

Inclusiviteit mag niet ten koste laten gaan van de helderheid.

Naast het creëren van nieuwe conventies is er nog een struikelblok: de helderheid. Eerder spraken we al over de vaste sets van mannelijke en vrouwelijke woorden. Denk aan vader/moeder, oom/tante, opa/oma, neef/nicht, broer/zus, dames/heren, vrouw/man. Hiervoor bestaan geen non-binaire varianten in de taal. En dat maakt het lastig bij het inclusief schrijven. 'Vader' of 'moeder' kunnen we nog wel vervangen door 'ouder', 'opa' en 'oma' door 'grootouder' en 'man' en 'vrouw' door 'mens' of 'persoon', maar hoe doe je dat bij 'oom' of 'tante'? Of bij 'broer' en 'zus'? 'Gezinslid'? 'Familielid'?

Nadeel hiervan is dat we door het wegnemen van het geslachtskenmerk ('moeder' wordt 'ouder') ook een stuk betekenis gaan missen. De term 'moeder' biedt de lezer waardevolle informatie over degene waarnaar dit woord verwijst. Niet alleen geeft het informatie over het geslacht (en dus ook over het onderscheid ten opzichte van de vader), het geeft ook informatie over de aard van de relatie met het kind. Bovendien het roept ook direct een beeld bij de lezer op. Dat beeld raak je kwijt als je het woord 'moeder' niet gebruikt. Daarnaast stel je de schrijver voor een probleem als hij of zij het woord niet meer kan of mag gebruiken.

Stel je bent leraar. En je wilt iets schrijven over een gesprek dat je met de moeder van een kind hebt gehad? Je kunt dan je toevlucht nemen tot de zin:

Ik heb gesproken met de vrouwelijke ouder van Joris.

Daarmee hebben we een omslachtige schrijfwijze gecreëerd die weer erg veel weg heeft van een conventie (*je mag de term 'vader' of 'moeder' niet gebruiken*). En zoals we al eerder aangaven: schrijfconventies maken het schrijven ontzettend veel moeilijker. Juist omdat zo'n conventie ervoor zorgt dat de schrijver moet afwijken van het eigen natuurlijke taalgevoel.

Dat natuurlijke taalgevoel speelt overigens nog een rol. Taal is niet objectief. De persoonlijkheid van een schrijver bepaalt in grote mate het taalgebruik van de schrijver. Als een schrijver bijvoorbeeld een voorkeur heeft voor abstract denken zien we dit terug in een tekst. Die staat dan vaak vol met abstracte woorden en zinsconstructies. Is een schrijver van nature introvert? Dan lezen we een tekst die erg gericht is op de persoonlijke binnenwereld. Is een schrijver rationeel? Dan levert deze een heel andere tekst op dan een schrijver met een voorkeur voor sensitief.

Toch moeten schrijvers vaak hun eigen voorkeuren aan de kant zetten om te voldoen aan de eisen die we aan een goede tekst stellen. Abstracte denkers dwingen we om concreet te schrijven. Breedsprakige schrijvers moeten korte zinnen formuleren. Voorzichtige schrijvers vragen we om zich niet langer te verstoppen achter vage taal of lijdende vormen. Van rationele schrijvers verlangen we dat ze ook gevoel in hun teksten stoppen.

Als we ze ook vragen om inclusief te schrijven, is dat echt een – in goed Nederlands – *stretching target*. Het wijkt namelijk zo erg af van hun eigen voorkeuren dat dit het schrijfproces enorm bemoeilijkt. En dan hebben we het nog niet eens over de morele bezwaren die schrijvers hierbij hebben.

Voorkomen van uitsluiting van andersdenkenden.

Zoals we eerder al aangaven in dit artikel is taal sterk verbonden met identiteit. En als mensen het idee krijgen dat je hun identiteit aantast, roept dat vaak sterke emoties op. Bovendien leiden veranderingen altijd tot weerstand. Veel mensen houden nu eenmaal niet van veranderingen.

Daarnaast zien we dat onder druk van de *wake*-filosofie mensen snel een stigma plakken op 'andersdenkenden'. Mensen die vast willen houden aan hun jarenlange traditie van Sinterklaas (inclusief Zwarte Piet) worden moeiteloos weggezet als racist. Mensen die moeite hebben om het traditionele man-vrouw-beeld los te laten, krijgen snel het stempel 'homofob' opgeplakt. Hierdoor ligt polarisatie op de loer. Bovendien bereiken we daarmee precies het tegenovergestelde. Het

positieve idee om te streven naar inclusiviteit zorgt dan onbedoeld voor de uitsluiting van mensen die niet direct staan te juichen bij deze verandering.

Het risico bestaat zelfs dat als je in je taalgebruik onbewust geen rekening houdt met genderneutraliteit of als je uit gewoonte 'verboden' woorden kiest, je daarop kunt worden afgerekend. En met een beetje pech zelfs kan worden 'gecanceld'.

Het kan in onze optiek nooit de bedoeling van de inclusieve communicatie zijn om mensen vervolgens weer uit te sluiten omdat ze niet inclusief communiceren. Dat lijkt nogal tegenstrijdig. In plaats van een snoeiharde beoordeling lijkt ons een dialoog dan ook logischer. En begrip voor de schrijvers die plotseling te maken krijgen met deze (nieuwe) taalontwikkelingen en die worstelen met deze set nieuwe schrijfconventies.

Hetzelfde geldt voor organisaties. Het veranderen van schrijfgewoontes in een organisatie kost tijd. Het is dan ook lastig (zo niet onmogelijk) om van de ene op de andere dag inclusief te gaan schrijven. En daarnaast moet het ook mogelijk blijven om aan doelgroepsegmentatie te doen. Zonder dat dit tot een publieke veroordeling leidt. Wij pleiten er dan ook voor om geduld te hebben en mensen en organisaties de tijd te geven om de inclusiviteit te omarmen.

Tot slot: de toekomst.

We horen veel geluiden die kritisch zijn op deze taalverandering. 'Het is overdreven'. 'Het is een hype die wel weer overwaait'. Dat kan natuurlijk. Maar we weten dat de wereld en ons mensbeeld continu verandert. Om een voorbeeld te geven: in de Oudheid werd er heel anders aangekeken tegen homoseksualiteit. Of beter, er werd helemaal niet tegenaan gekeken, het was er gewoon. Zo had keizer Hadrianus een minnaar en werden er in die tijd ook homohuwelijken gesloten. Dat veranderde pas in de Middeleeuwen toen de kerk meer macht kreeg en veel taboes ontstonden. Taboes waar we tot in de 21^e eeuw nog steeds het effect van ondervinden in ons taalgebruik.

Onze maatschappij is dus continu aan verandering onderhevig. En onze kijk op mensen, relaties en seksualiteit dus ook. Het is wat ons betreft dan ook niet meer dan logisch om de roep vanuit de samenleving om meer inclusiviteit te omarmen in plaats van te bestrijden.

Wij leren graag. Dus als je op een of andere manier een tekst van ons leest en je hebt tips over ons taalgebruik, dan horen we dat graag! Geef dat door op loo@lve.nl.